

Stjepan Damjanović

PROČITANA KNJIGA, A NE STISNUTA PESNICA

Igor Zidić bio je 23. predsjednik Matice hrvatske, vodio je najstariju nacionalnu kulturnu ustanovu 12 godina, i po broju godina provedenih na njezinu čelu nalazi se na visokom petom mjestu. Od njega su dulje predsjednikovali samo Filip Lukas (17), Ivan Kukuljević Sakcinski (15), Ivan Mažuranić (14) i Jakša Ravlić (14). Ta bi činjenica i sama po sebi puno značila, ali pravo svoje značenje dobiva samo ako znamo da je Igor Zidić važne poslove u Matici obavljao davno prije nego što je postao njezinim predsjednikom. Izraz *važne poslove* može pokrivati svašta pa samo podsjećam da je s 27 godina (1966) postao poslovnim tajnikom Matice hrvatske, da je u tim godinama (1966–1970) suosnivač i suredaktor časopisa *Život umjetnosti*, urednik *Kola* (1968–1971) – biblioteku toga časopisa uređivat će kasnije (1991–1994). Od 1966. on je stalno član Matičinih upravnih tijela, dakle u vrijeme kada nastaje *Deklaracija o položaju i nazivu hrvatskog književnog jezika*, kada se lome koplja oko *Rječnika dviju Matice* i Matica hrvatska obustavlja suradnju. Ističe se i demontažom sudskoga procesa profesoru Ivanu Aliloviću itd. Svima je poznato da je uredio prvih trinaest brojeva *Hrvatskoga tjednika* i da je bio vrlo angažiran u *Nakladnom zavodu Matice hrvatske*.

Tih nešto napomena potrebne su mi bile kao uvod u temu kako sam surađivao s Igorom Zidićem u Matičinim programima i kako sam vidio njegovo vođenje Matice hrvatske.

Kada je 2002. Josip Bratulić odlučio da se neće ponovno kandidirati za mjesto Matičina predsjednika, i ja sam odlučio da više neću obnašati dužnost glavnoga tajnika. Na sjednicama Matičina

predsjedništva razgovaralo se užurbano i usijano o tome tko bi trebao biti novi predsjednik. Naravno, osim naše želje da to bude ovaj ili onaj, trebalo je imati privolu osobe koja će se kandidirati i dobro se sjećam trenutka kada je predsjednik Bratulić došao s viješću da je Igor Zidić prihvatio kandidaturu. Nastao je mir i osjećalo se u zraku uvjerenje da smo napokon donijeli jednu vrlo dobru odluku, a sjećam se i jednoga člana Glavnoga odbora koji je uvijek svima i svemu prigovarao pa sam se bojao da će i tada, ali on je izrekao rečenicu „Dobro, Igor Zidić je čovjek visokih kriterija“. Mir koji sam spominjao i nada koja se pojavila u izravnoj su, naravno, vezi s onim o čemu sam u uvodnim rečenicama natuknuo, u vezi, dakle, s činjenicom da je Zidić u Matici desetljećima radio zahtjevne poslove, obnašao važne dužnosti, sudjelovao u donošenju i provođenju bitnih odluka. Ne znam bih li u tom trenutku znao nabrojiti sve važne Zidićeve matičarske pothvate, ali glavnine sam bio svjestan pa sam, kao i drugi, bio uvjeren da bismo boljega kandidata za novoga Matičina predsjednika uzalud tražili. Na blagdan Svetih Petra i Pavla (dakle 29. lipnja) 2002. Glavna je skupština izabrala Igora Zidića za predsjednika, njegovi su potpredsjednici Vlaho Bogišić, Tonko Maroević i Stjepan Sučić, glavni tajnik Zorislav Lukić, a gospodarski tajnik Vedran Šošić. Nisam bio u upravnim Matičinim tijelima, ali sam pažljivo pratio što se događa u Matici i surađivao sam na različite načine.

Osobito mi je draga bila Zidićeva misao i želja da Matica hrvatska izdaje svoj dnevni list. Želio mu je dati ime *Hrvatski dnevnik*. Znao sam, a on je znao još bolje, da je to teško ostvarivo, ali mi je ta ideja bila potvrda da Matičin predsjednik itekako dobro zna što je našoj sredini potrebno i da se ne boji izazovnih situacija. Mislio sam da se tako na specifičan način uključuje u dosta česte i nerijetko polemične diskusije kakva je uloga Matice hrvatske u vlastitoj državi, u prilikama dakle kada su ostvarena neka vrlo važna Matičina nastojanja iz prošlosti. Zidić je jako dobro znao da bi dnevni list omogućio snažno korektivno Matičino djelovanje u mladoj državi punoj slabosti, posebice kada snažan pozitivni naboj popusti ili posve splasne, a svagdašnjica počne nuditi sve

više prilika onima koji žele širiti crnilo, neki i stoga da bi umanjili važnost činjenice da imaš svoju državu. No nije naišao na odgovarajuću potporu: višeput je rekao da bi se novinara i suradnika skupilo dovoljno, ali ne i novaca.

Da se doista ne boji izazovnih situacija, pokazalo se i time što je Matica hrvatska 2003. izabrala svoje povjerenstvo za izradu Matičina *Hrvatskoga pravopisa* kojemu je Igor Zidić predsjedao, a i ja sam mu bio članom (u njemu su još bili Vlaho Bogišić, Tonko Maroević, Mirko Peti, Ivo Pranjković, Marko Samardžija). Povjerenstvo se odlučilo za vrlo mladu autorsku ekipu želeći pomoći prevladavanju čudnoga dvojstva koje je nastalo u hrvatskoj pravopisnoj praksi. Dvije nepomirljive skupine, naime, nudile su zapravo vrlo slična rješenja, razlikujući se u 3 do 4 pravila, ali napetost u javnosti bila je iznimna i jasno je bilo da su pravopisna rješenja samo povod. Mladi autorski Matičin trojac (Lada Badurina – Ivan Marković – Krešimir Mićanović) ponudio je koncepcijski drukčiji pravopis od onih koji su bili u optjecaju, mladi znanstvenici ponudili su vrlo moderan priručnik koji je odgovarao na pitanja što ih je donosila naša svakodnevica i bio je u velikom dijelu hrvatske inteligencije dobro primljen. Sjećam se da je Igor Zidić zbog toga Matičina projekta morao otrpjeti mnogo posve neutemeljenih prigovora i nezasluzenih uvreda, ali Povjerenstvo je vodio tako da dođu do izražaja najbolje osobine svakoga od njegovih članova. Prije izborne skupštine 2006. pozvao me iznenada na sjednicu Matičina Predsjedništva i prenio mi njihovu želju da budem kandidat za predsjednika. Vrlo sam rado surađivao u Matici, ali nisam sebe nikada vidio kao osobu prikladnu da vodi ustanovu pa prijedlog nisam prihvatio. Četiri godine kasnije ipak sam iznenada ušao u Matičino Predsjedništvo, na mjesto potpredsjednika na kojem sam odlukom Glavnoga odbora zamijenio Vlahu Bogišića koji je iz Matice izbačen, a na izbornoj skupštini u Čitluku 2010. Igor Zidić ponovno je izabran za predsjednika, a ja za potpredsjednika i otada počinje naša, moglo bi se reći, svakodnevna suradnja.

Od velikih poslova koji su počeli za njegova predsjednikovanja na prvom bih mjestu spomenuo *Povijest Hrvata*. U listopadu 2008. Zidić i Matičino Predsjedništvo prihvatili su prijedlog hrvatskoga povjesničara srednje generacije Zorana Ladića da Matica hrvatska objavi *Povijest Hrvata* u 7 knjiga. Odmah su nastali prijevori, ne u Matici hrvatskoj, nego oko nje i postavljala su se pitanja „Koliko će to trajati“, „Koliko će to koštati?“, „Imamo li znanstvenih i stručnih snaga za to?“ Oni koji su postavljali takva pitanja nisu znali dobro Matičinu povijest, ni stariju ni noviju. Jasno je da bi idealno bilo da su država ili tko drugi odmah osigurali sav potreban novac, da je Matica odmah okupila sve potrebne stručnjake i da se posao završio u nekom razumnom roku od recimo pet do šest godina. Ali Zidić i njegovi suradnici su znali da tako neće biti, da će se sredstva skupljati teško i polako, da će među stotinama onih koji će sudjelovati netko kasniti, da će biti neočekivanih problema, ali kada jednoga dana bude i sedma knjiga otisnuta, bit će to veliki uspjeh. Tako je Matica u svojoj povijesti mnogo puta radila. U trenutku kada pišem ovaj tekst od odluke je prošlo 11 godina, četiri knjige su objavljene, a preostale tri napisane i kraj se vidi. A kad on dođe – malo će se doista naroda u Europi moći pohvaliti takvim djelom na kojem je dosad radilo više od 150 stručnjaka raznih profila koji su na svojim leđima iznijeli hrvatski povjesničari srednjega naraštaja. Pa i oni narodi koji nas znatno nadmašuju u organiziranosti i svoje znanstvene, i svoje kulturne i ukupne djelatnosti neće se takvim djelom moći pohvaliti. Zidić je dakle razumio da je pitanje hoćemo li strpljivo i polagano doći do cilja ili ćemo u startu odustati jer je jasno da će put biti vijugav i da će se po putu pokazati brojne slabosti, i Matičine i naše sredine u cjelini. Matica je često bila pred takvim pitanjima i to ne razumiju oni koji stalno plaču za djelotvornijom, društveno glasnijom i ne znam u čemu sve boljom Maticom. Oni se npr. nikada neće zapitati zašto je takve povijesti uvijek objavljivala Matica, a ne recimo neki fakultet, institut, Sveučilište, Akademija? Zato što je Matica znala i mogla otprijeti različite prigovore koji se čine opravdanima onima koji slabo poznaju prilike u

kojima djeluje ona i u kojima djeluju drugi i oni bi te kritike željeli i pojačati.

Drugi veliki projekt, koji je Zidićeva ekipa nastavila, jesu *Stoljeća hrvatske književnosti* i Zidić bi mogao napisati knjigu o problemima koje su njegovi suradnici i on morali rješavati, a priča je poučna za razumijevanje Matičinih slabosti i prednosti, ali i slabosti naše sredine, prije svega naše filologije i naših državnih institucija. Matica je odluku o utemeljenju Biblioteke donijela 1993. sa željom da se prevladaju slabosti biblioteke *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, prije svega da se izbjegnu ideološka ograničenja u izboru pisaca i djela, da se primijene nova književnopolitijska i književnoteorijska znanja. Sjedeći udobno u svom domu, netko bi mogao reći: Potrebno je bilo da se dogovore relevantni subjekti i da se u 15 godina objavi 300 ili nešto više knjiga, tj. 20 knjiga godišnje. Ali sve realne okolnosti govorele su protiv toga: niti smo imali državne institucije koje bi to tako pratile, niti smo imali filologiju koja bi mogla 20 knjiga godišnje odgovarajuće prirediti. Tu nije riječ samo o snazi filologije, nego i o tome da mnogi književni znanstvenici srednjega naraštaja nisu u takvim poslovima vidjeli ništa privlačno ni važno (njihovi prethodnici itekako jesu), neki su ih čak držali nepotrebnima, što je ne samo smanjivalo broj knjiga koje su se mogle prirediti, nego se kroz neko vrijeme moglo utvrditi da je razina priređivanja u biblioteci *Pet stoljeća hrvatske književnosti* u prosjeku bila bolja nego ona u *Stoljećima*. Te je probleme uvećavala slabašna Matičina logistika i nedostatna organiziranost i Zidić se morao boriti s vrlo različitim i nimalo lakim problemima koji su izazivali određene potrebe u kojima je morao donositi i nepopularne odluke. U godini u kojoj pišem ovaj tekst (2019), dakle četvrt stoljeća nakon utemeljenja *Biblioteke*, stigli smo do 139. knjige, dakle nismo ostvarili ni polovicu planiranoga posla. Moguće je sada o tome prosipati teške riječi, ali bolje je postupno poboljšavati uvjete i nalaziti požrtvovne i kvalificirane priređivače i raditi kako najbolje možemo. To što sam rekao o *Povijesti Hrvata* i *Stoljećima hrvatske književnosti* moglo bi se nastaviti s trećim važnim Matičinim projektom,

tj. *Enciklopedijom Matice hrvatske*, projektom koji je smislio i osmislio Igor Zidić, koji je i glavni urednik i koji je odradio golem posao na prvoj knjizi. Može se diskutirati o tome je li uopće dobro da Matica sama ostvaruje ovakve projekte ili bi ih mogla i trebala raditi specijalizirana ustanova, ali nisam primijetio ni najmanjega zanimanja te ustanove za takav projekt. Zasad je objavljen samo prvi od planirana četiri sveska. Na 815 stranica 54 su autora uobličila 485 natuknica koje, zajedno sa 749 ilustracija, od kojih 558 u boji, svjedoče da će *Enciklopedija Matice hrvatske* doista na poseban način opisivati ne samo kulturne, nego i druge društvene procese i važne osobe, da će ih osim općim pogledom obuhvatiti i onim matičarskim koji nam kazuje koje su se sve silnice sretale u Matici, što je ona poticala, u čemu je sve Matica sudjelovala, na što je utjecala. Prvi svezak nudi, i budući će svesci nuditi zanimljivo štivo koje će naravno svakom svojom stranicom svjedočiti o iznimnoj povijesnoj ulozi naše stare ustanove. Jer s Maticom je povezano toliko toga u povijesti našega naroda, i sve to uhvatiti i sve to usustaviti nije nimalo lak zadatak, ali je intrigantan i vrijedan napora. I ne može biti bez pogrešaka i posao ne može teći bez problema, kadšto i ozbiljnih.

Igor Zidić je osim o tim najvažnijim projektima morao ovako ili onako brinuti o svagdašnjoj vrlo živoj Matičinoj djelatnosti, o Galeriji, o Salonu, o projektu „Mladi glazbenici u Matici hrvatskoj“, o Komunikološkoj školi, o znanstvenim i stručnim skupovima i sve te i druge aktivnosti zaslužile bi više od usputnoga spominjanja (svaka od njih posebno!). Na njegov je prijedlog utemeljena najviša Matičina nagrada *Janko Drašković* (kad je prestao predsjednikovati dobio je, kao prvi, tu nagradu), muke je mučio s Nakladnim zavodom itd, itd.

No završni odjeljak ovoga teksta želim posvetiti svome vide-nju Igra Zidića.

Jedan od prvih mojih dojmova bio je da je on čovjek vrlo sa-bran. Kasnije, kada mi je jednom prilikom podario svoju knjigu o Matku Trebotiću, naišao sam u njoj na taj termin „sabranošć“, a u zagradi piše – *koje inače u izobilju nema* –. Tako sam shvatio

da on svoju sabranost vidi kao povremeno stanje, a ne kao trajnu osobinu. I uvijek sam držao da je mudar, više u onom istočnjačkom smislu u kojem mudrost znači razborito i okretno postupanje koje uključuje razmišljanje, ali nije onaj starogrčki put prema filozofiji: njegova je mudrost razmišljanje koje osigurava dobre odluke za dobar život.

Viđao sam ga u prilikama ugodnim i neugodnim za Maticu i nikada nije podizao glas, pažljivo je slušao što drugi govore i, po mojem viđenju, imao je, dakle ima, izrazit dar da razluči bitno od nebitnoga, da trošenje snaga, svojih snaga i snaga svojih suradnika, usmjeri na ono važno, što je samo ponekad značilo na ono hitno. Uostalom, i u svojim je nastupima rado isticao da se Matica hrvatska treba baviti bitnim.

Osobno sam uvijek imao problema s vremenom, ne u smislu da sam zakašnjavao, obratno – htio sam pod svaku cijenu poštovati dogovorene termine. U suradnji s Igorom Zidićem ponavljao sam lekciju koju sam propustio svladati u mladosti. Moj profesor akademik Eduard Hercigonja i Igor Zidić svojim su mi postupcima pokazivali da to školničko poštovanje vremena može biti štetno. Pa kako bi izgledao zbornik povodom 40. obljetnice *Hrvatskoga proljeća* da je Igor Zidić presijecao, da nije strpljivo čekao i uporno podsjećao i moljakaio i usput za taj zbornik napisao i najveći i najbolji prilog. Već sam o tome nešto rekao u vezi s *Poviješću Hrvata*.

Suradnike nije slušao reda radi, slušao ih je pažljivo, no svi su znali da će on dati vremena i prilike, ali neće tolerirati artificijelna i dugotrajna nadmudrivanja. Sjećam se dana kada su naši generali u Hagu osuđeni i Matica je htjela javnosti uputiti svoje priopćenje. Diskutirali smo dugo, ali u jednom trenutku predsjednik je razgovore zaustavio, zamolio nas da se razidemo po obližnjim sobama, a on je sam uobličio tekst priopćenja i dao nam ga na razmatranje. Nije trebalo mijenjati ništa.

Jasno je da su konkretni potezi i poslovi izlazili iz izgrađenoga stava o tome što bi Matica imala biti. Zalagao se da bi hrvatska kulturna javnost trebala s *više pasije, ljubavi i prilježnosti, upoznavati mnoga i brojna zanemarena, a temeljna djela svoje kulture,*

s više strasti, ponosa i zahvalnosti dočekivati njihova obnovljena ili prvi put priređena kritička i druga izdanja, a ne trošiti energiju u izjavljivanju to je naše, a nije vaše. Zaista naše – i to neotuđivo naše – bit će samo ono što uzmognemo ugraditi u svoju svijest, znanje i memoriju. To i jest smisao baštine: da traje u nama da nas oplođuje. To je govorio 2012. u Osijeku i upozoravao da matičarsko djelovanje mora biti u znaku pročitane knjige, a ne stisnute pesnice. Bilo bi naravno posve krivo u tim njegovim mislima vidjeti ikakav manjak odlučnosti u zaštiti svojega, u zaštiti identitetskoga. Samo je njegov već spominjani smisao za uočavanje bitnoga poslagao stvari po važnosti i odredio što čemu prethodi. Isto tako bi krivo bilo u tim rečenicama vidjeti svodenje Matičine uloge u društvu samo na kulturnu.

Zidić nije jako često, ali je zato vrlo temeljito i bez dlake na jeziku analizirao hrvatske kulturne i društvene prilike, posebice u dvama svojim predsjedničkim govorima, porečkom (2008) i osječkom (2012). U Poreču je govorio: *Mi smo, zacijelo, među zadnjima koji će izgubiti nadu. Ali nada je borba, a ne čekanje. Ona neće nagraditi one koji se nećkaju, predomišljaju, koji oklijevaju, čekajući da drugi obave i ono što je njihova dužnost. Kultura je protjerana s mnogih mjesta na kojima je nekoć prebivala. Nekoć sjajne obrazovne i odgojne emisije nestale su. Sada se ostaci njihovih ostataka mogu naći, na nekom kanalu, u ponoć i poslije: također i na marginama nekih naših novina. Održavaju se, iz tjedna u tjedan, prave hajke na ove ili one osobe iz javnog života – politike, kulture, znanosti, športa, estrade, – raspiruju se sukobi među njima, prenose klevete i uvrede s toliko bolesne ustrajnosti da je i odveć lako prepoznati inspiratore i moderatore tih žalosnih prizora; reklo bi se da nas je neka retrostruja vratila u pedesete ili šezdesete godine „socijalističke prakse“.* I Zidić nije ni tom prilikom ostao na konstataciji, on se odmah dao u potragu za rješenjima, a svi glavni potezi koje bi po njemu trebalo povući u vezi su s našom mladeži, s njezinim odgojem i obrazovanjem. Mladosti je potreban „snažan korektivni impuls“ impuls“ – govorio je.

Matica je, naravno, utemeljena kao kulturna ustanova i za cijele je svoje povijesti bila u prvom redu kulturna ustanova. Ali ne zaboravimo da je ona od svojih 177 godina gotovo 150 djelovala kao najvažnija kulturna ustanova naroda bez potpune državnosti i da je stoga kadšto u povijesti morala preuzimati i zadaće koje u redovnim prilikama kulturnim ustanovama ne pripadaju. Igor Zidić napisao je jednom zgodom: *Politika, kao djelatno područje, nikada nije bila ni dalekim ciljem Matice hrvatske, još manje bi se takvim ciljem mogla navesti težnja postizanja realne političke moći. Ipak, unatoč tome, nismo uspijevali izbjeći da – od vremena do vremena – politika postane našom sudbinom. Naročito ne u onim teškim trenucima kad su narodni interesi – i to oni temeljni – bivali ugroženi. Tada se glas Matice hrvatske i očekivao i čuo.* Puno godina Matica je progovarala njegovim glasom i njegovim uvjerenjem da se bez dobra svijet urušava. I danas su dakako aktualne mnoge njegove riječi, upozoravam npr. na ove, također izgovorene u Poreču 2008: *... svakodnevno nailazimo na tekstove i emisije više nego upitnih nazora, dvojbena morala, neobazrive, senzacionalističke, bezobzirne ili vulgarne u kojima se zadire u privatnost, u kojima se vrijeđa ili ranjava osobnost djece ili odraslih, kompromitira obitelj, vrijeđaju vjerski ili nacionalni osjećaji građana, u kojima se izruguju, ignoriraju ili relativiziraju do ništavnosti tradicije i vrijednosti ove sredine, njezini ideali i većinske težnje. Za volju čega ili na volju kome?*

Slušajući što govori, čitajući što piše i gledajući kako postupa radovao sam se što sam vidio da je i njemu osobito bliska ona ivaniševićevska Hrvatska, ona koja je s nama ma kamo krenuli i koja nas određuje kao braću svih ljudi. Bližio se lipanj 2014. i nova izborna skupština. Na prethodnoj je već Igor Zidić najavio da se 2014. neće kandidirati i, posve prirodno, što se skupština više bližila, počelo se intenzivnije razgovarati o novom predsjedniku i novoj Matičinoj upravi. U jednom od tih dana iz naše smo male dvorane išli prema našim sobama, on se zaustavio, nasmijeshio i pitao: *Stjepane, jesmo li spremni preuzeti Maticu?* Nisam bio iznenađen pitanjem, nisam nikakav odlučan odgovor dao, ali sam

i sam razumio da sam se vrlo približio pozitivnom odgovoru na to pitanje. A mislim da je i on to uvidio i pomogao je odmah time što me pozvao da se ne mučim u potrazi za svojim slabostima i nedostacima jer nitko nema sve osobine poželjne da ih ima Matičin predsjednik. U danima koji su dolazili pristao sam da budem kandidat za predsjednika i vrlo mi je mnogo značila njegova pomoć, ne deklarativna, nego stvarna. U sastavljanju kandidacijskih lista za upravna tijela mora se obaviti i poneki neugodan razgovor: on je znao s kime takve razgovore valja obaviti i odmah izrazio pripravnost da ih obavi on. To nije bila samo konkretna pomoć, to je bio signal da ću u obavljanju složene dužnosti imati njegovu iskrenu i djelotvornu pomoć. Sa zadovoljstvom i sa zahvalnošću ističem da je doista tako i bilo. Promatrajući ga kako djeluje, višeput sam se sjetio Camusovih riječi da prijatelj ne ide ispred jer ne želi da ga slijediš, niti ide iza jer ne želi nikoga slijediti, nego ide uza te nastojeći razumjeti i pomoći.

Literatura

- Josip Bratulić – Ive Mažuran, *Spomenica Matice hrvatske 1842 – 2002*, MH, Zagreb, 2002.
- Igor Zidić, *Matica hrvatska danas i sutra*, Govor predsjednika Matice hrvatske na Glavnoj skupštini u Istarskoj sabornici u Poreču 14. lipnja 2008, MH, Zagreb, 2008.
- Igor Zidić, *Slučaj Alilović*, MH, Zagreb, 2011.
- Igor Zidić, *Matica hrvatska u vremenima krize*, Govor predsjednika Matice hrvatske na Glavnoj skupštini u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku 30. lipnja 2012, MH, Zagreb, 2012.
- Stjepan Damjanović, *Matica hrvatska, jučer, danas, sutra*, MH, Zagreb, 2015.
- Igor Zidić (glavni urednik), *Enciklopedija Matice hrvatske (A – G)*, MH, Zagreb, 2015.
- Stjepan Damjanović, *Matica hrvatska od 1842. do 2017., Kalendar rada i djelovanja*, MH, Zagreb, 2018.